

RECENZJA DYSERTACJI DOKTORSKIEJ

ks. mgr-lic. Marcina Prudaczuka pt. *Współczesne zagrożenia rodziny wyzwaniem duszpasterskim. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych diecezji siedleckiej*, napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Grzegorza Pyźlaka, prof. KUL z duszpasterstwa rodzin na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2022, ss. 265 (mps).

Recenzję przygotowano na podstawie pisma Dziekana Wydziału Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, ks. dra hab. Tomasza Moskala, prof. KUL: WT-INT-205/D/07/22, z dnia 6 lipca 2022 r.

Szeroko dziś mówi się o rozmaitych zagrożeniach życia małżeńsko-rodzinnego, dopatrując się z tego powodu zmierzchu istnienia instytucji małżeństwa i rodziny. Jednak głębsze przyjrzenie się tym zjawiskom może nieść przesłanie nadziei, gdyż sytuacje trudne mogą stać się zaczynem pozytywnych zmian. Napięcia wywołane przez różnego rodzaju kryzysy mogą dać impuls do przełamывania ograniczeń, które z powodu swej sztywności zmniejszały zdolności akomodacji układu małżeńsko-rodzinnego do nowych sytuacji i wyzwań jakie przynosi zmieniające się wciąż życie społeczne i kulturowe. Stąd wypadkową zachodzących przemian staje się ponowne uświadomienie w społeczeństwie niezastąpionej roli, jaką małżeństwo i rodzina odgrywa w Kościele, społeczeństwie i państwie¹.

Zwolennicy idei „kryzysu małżeństwa i rodziny”, wpisując się w modne współcześnie mówienie o kryzysach w wielu dziedzinach życia społecznego, na potwierdzenie swoich tez przytaczają:

- spadek płodności;
- opóźnianie decyzji o zawarciu małżeństwa i narodzinach pierwszego dziecka;
- rosnącą liczbą urodzeń pozamałżeńskich;
- wzrost stosowania środków antykoncepcyjnych;
- tzw. „wolną miłość”;
- „małżeństwa na próbę”;
- wzrastającą liczbę rozwodów;
- przejście przez inne instytucje funkcji tradycyjnie zarezerwowanych rodzinie².

Stanowisko takie prowadzi do przepowiadania rzekomo bliskiego zaniku małżeństwa i rodziny w społeczeństwie. Nie brak pesymistów nawet w gronie ludzi wierzących. Malują oni aktualną sytuację małżeństwa i rodziny w czarnych barwach, nie dostrzegając dróg wyjścia z tak przedstawionej sytuacji. Tymczasem warto unikać skrajności. Pominięcie milczeniem niepokojących symptomów egzystencji współczesnego małżeństwa i rodziny może prowadzić do rzeczywistych kryzysów³. Równie szkodliwy jest jednak skrajny pesymizm, który podcina i niszczy jakąkolwiek wolę zaangażowania w dzieło odnowy i umocnienia małżeństwa wraz z rodzinami. Ich problemy są ściśle związane z głębokimi i radykalnymi przemianami, jakim ulega

¹ Por. S. WIELGUS, *Rodzina wobec współczesnych zagrożeń*, w: D. KORNAS–BIELA (red.), *Rodzina: źródło życia i szkoła miłości*, Lublin 2000, s. 15–29.

² S. RABIEJ, *Kryzys rodziny w Polsce i Europie – cechy wspólne i różnice*, w: K. WOLSZA (red.), *Osoba – małżeństwo – rodzina u progu XXI wieku*, Opole 2003, s. 154; por. J. PERSZON, *Rodzina – zagrożona nadzieja*, „Roczniki Teologiczne” 53 (2006), z. 10, s. 5–23.

³ Zob. F. GŁÓD, *Psychologiczna analiza kryzysów*, w: K. MAJDAŃSKI (red.), *Rozwój człowieka w rodzinie*, Warszawa 1982, t. I, s. 53–188.

współczesne społeczeństwo. Małżeństwo i rodzina, będące podstawowymi częściami każdego społeczeństwa, stanowią czuły sejsmograf notujący wstrząsy zachodzące w społeczeństwie. Badania naukowe wykazują, że małżeństwo i rodzina nie zanikają, ale zmieniają się, by stawić czoło wymaganiom współczesnej epoki.

Z tego powodu nie można rozpatrywać kryzysowych zjawisk we współczesnym małżeństwie w oderwaniu od całości społeczno–kulturowego życia. Są one efektem dwóch podstawowych tendencji właściwych każdej kulturze. Jedna z nich działa w kierunku utrzymania tradycyjnych obyczajów, druga zaś dąży do ich zmiany. W wyniku niezgodnego działania powstaje kryzys, wpływający jednak na rozwój ogólnej kultury i chrześcijańskiego stylu życia. Wówczas kryzys wyraża się w zachwianiu poczucia pewności odnośnie do realizowanych wartości: chrześcijańskich czy laickich oraz którym z nich dać pierwszeństwo i według jakich wzorców zachowań regulować swoje życie wspólnotowe. To poczucie niepewności nie zawsze działa w kierunku dezintegracji, często także dopinguje do poszukiwania takich wartości i wzorców zachowań, by w nowych warunkach zapewnić sobie trwanie, a nawet rozwój⁴. Wydaje się, że skorzystanie z bardziej pozytywnego rozumienia roli zagrożeń w funkcjonowaniu małżeństwa i rodziny, stanowi już samo w sobie otwarcie się na ich rozwój i promocję.

Dlatego z tego punktu widzenia jakości życia małżeńsko-rodzinnego różnego typu sytuacje związane z zagrożeniami może i powinna stać się istotną przestrzenią w pastoralnej posłudze Kościoła katolickiego wobec małżeństw i rodzin. Owo pastoralne zainteresowanie jest szczególnie ważne w kontekście zachodzących przemian, które w wielu wypadkach stają się przyczyną nadwątlenia i rozpadu relacji małżeńsko-rodzinnych. Współczesność odciska istotne piętno na różnych elementach życia ludzkiego, modyfikując wiele przestrzeni jego życia. Kościół stara się aktywnie poszukiwać najbardziej adekwatnych dróg wspierania małżeństwa i rodziny. Biorąc pod uwagę wskazania zawarte w *Familiaris consortio*, iż należy podążać za małżeństwem i rodziną krok w krok na poszczególnych etapach jej funkcjonowania, świadome duszpasterskie oddziaływania powinny posiadać adekwatne sposoby towarzyszenia na tym etapie życia rodziny. Oznacza to zatem, że powyższe zagadnienie staje się swoistym „miejscem” podejmowanych działań przez duszpasterstwo rodzin Kościoła katolickiego na rzecz szczęśliwego życia małżeńsko-rodzinnego, gdyż etap ten ma istotne oddziaływania na całość rodziny, jej wszystkich pokoleń. Ale stawia to także ważne duszpasterskie pytanie – jak w dzisiejszym świecie wspierać małżeństwa i rodziny? W taki to kontekst wpisuje się dysertacja doktorska ks. mgr-lic. Marcina Prudaczuka pt. *Współczesne zagrożenia rodziny wyzwaniem duszpasterskim. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych diecezji siedleckiej*.

1. Problem dysertacji

Sformułowanie tematu rozprawy jest jasne i czytelne. Autor chce poszukać odpowiedzi na podstawowe pytanie: Czy Kościół trafnie definiuje współczesne zagrożenia i podejmuje odpowiednie kroki, aby się im przeciwstawiać? (s. 9). Widzi to zagadnienie jako problem pastoralny. Warto zauważyć, że z tematu wynika poprawnie sformułowany główny problem opracowania, który zawiera się w pytaniu: Jaki wpływ mają współczesne zagrożenia małżeństwa i rodziny, dostrzegane przez Kościół, na życie małżonków i rodziców? Ważne stało się również znalezienie odpowiedzi na następujące pytania: W jaki sposób małżonkowie i rodzice mogą wypracować odpowiedni dystans dla szkodliwych i dysfunkcyjnych zagrożeń występujących w społeczeństwach, w których żyją, zachowując jednocześnie autonomię i dziedzictwo

---

⁴ J. TARNOWSKI, *Trudne sprawy młodych*, Warszawa 1989, s. 38.

wcześniejszych pokoleń? Co zrobić, aby narzeczeni już na etapie przygotowania do życia małżeńskiego i rodzinnego zdobyli odpowiednią wiedzę i umiejętności, aby sprostać wyzwaniom w przyszłości? (s. 9-10). Wydaje się, że jest to bardzo trafne i precyzyjne ujęcie problemu badawczego, które ani nie zawęża, ani nie zacieśnia pola dociekań badawczych. A stanowi bardzo istotny temat pastoralnych zagadnień. Umiejętność tak dobrego i precyzyjnego sformułowania problemu badawczego należy zaliczyć Doktorantowi jako jego dobre przygotowanie metodologiczne, ale i również docenić istotny moment wsparcia przez Jego Promotora.

Określenie „w jaki sposób ...” zawarte w głównym problemie pracy oznacza w tym wypadku, że Autor koncentruje się na zbadaniu i wypracowaniu kierunku oddziaływań pastoralnych wobec małżonków i rodzin na etapie przygotowania do zawarcia sakramentu małżeństwa oraz wskazaniu konkretnych metod duszpasterskiej posługi z uwzględnieniem ich wzajemnej miłości. Wydaje się to bardzo ciekawym zagadnieniem. Dogłębna jego analiza z perspektywy zagrożeń życia małżeńskiego-rodzinnego może stać się sposobem weryfikacji poszczególnych działań oraz dać argumenty do przyjmowania określonego stylu życia na każdym kolejnym etapie wspólnego życia. Można uznać, że zawarty w problemie pracy dylemat doświadczają może praktycznie każde małżeństwo i rodzina. Problem ten wpisuje się także w sam rdzeń jakości życia małżeńskiego-rodzinnego, a zatem także duszpasterskiej troski Kościoła wobec swoich wiernych.

Do rozwiązania, tak postawionego problemu badawczego przyjęto paradygmat studium analizy teologii pastoralnej (s. 93), czyli trzy etapy: 1) normatywny – w którym wskazuje się na zasady i normy służące refleksji nad działalnością zbawczą współczesnego Kościoła; 2) kairolologiczny – w którym dokonuje się teologicznej interpretacji danych nauk empirycznych w świetle nauczania Kościoła oraz odczytania planów Bożych w odniesieniu do Kościoła; 3) prakseologiczny – w którym zmierza się do ustalenia zasad oraz postulatów pastoralnych, służących terażniejszości i przyszłym działaniom zbawczym prowadzonym przez Kościół.

Można by w tym miejscu powiedzieć, o właściwym i poprawnie sformułowanym problemie badawczym oraz dobranym do niego paradygmatu badawczego. Należy to zaliczyć na poczet dobrze ukształtowanej świadomości metodologicznej Doktoranta i widzieć w Nim w przyszłości dobrego, właściwie ukształtowanego naukowca.

2. Struktura rozprawy

Rozprawa obejmuje stronę tytułową, spis treści, wykaz skrótów, wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie, wykaz tabel, spis wykresów, bibliografię i aneksy. Z jakiegoś powodu brakuje streszczenia w języku obcym, a także tytułu rozprawy oraz słów kluczowych w języku polskim i obcym. Stanowi to od strony formalnej dość poważne uchybienie.

Rozdział I dysertacji został poświęcony omówieniu problematyki zagrożeń problematyka życia małżeńskiego i rodzinnego w świetle nauczania Kościoła współczesnego. Ma on charakter normatywny. Zawarto w nim treści w perspektywie Pisma św., nauczania Kościoła katolickiego oraz opracowań teologicznych. Pierwszy paragraf przynosi omówienie zagadnienia dotyczące zagrożenia życia małżeńskiego, jego sakramentalnego charakteru, przymiotów oraz zagrożeń wynikających z ideologii społecznych. Drugi ukazują zagadnienia dotyczące zagrożeń życia rodzinnego i wychowania. Wśród podjętych zagadnień znalazły się następujące: zaburzenia funkcji rodziny, trudności w budowaniu więzi rodzinnych i komunikacyjnych, dysfunkcje i uzależnienia w rodzinie, zagrożenia życia moralnego i religijnego oraz wpływ współczesnej kultury i mediów na życie rodzinne i proces wychowania. Całość jest zawarta na stronach 14-92.

W rozdziale II przedstawiona została metodologia badań własnych. Zawarto w nim metodę wiodącą przeprowadzonych badań, charakterystykę badań oraz ich organizację i przebieg. Wszystko zawarte na stronach 93-98.

Rozdział III został zatytułowany: *Znajomość współczesnych zagrożeń życia małżeńskiego u narzeczonych* i zaprezentował w tabelach zbiorczych wyniki badań dotyczące znajomości zagrożeń małżeństwa sakramentalnego, znajomości zagrożeń przymiotów małżeństwa oraz świadomości zagrożeń wynikających z ideologii społecznych (s. 99-133).

W rozdziale IV przedstawiono wyniki badań dotyczące znajomości współczesnych zagrożeń życia rodzinnego i wychowania. Szczegółowa problematyka dotyczyła rozumienia zaburzeń funkcji rodziny, świadomości zagrożeń więzi rodzinnej i komunikacji, wiedzy dotyczącej dysfunkcji i uzależnień zagrażających rodzinie, znajomości zagrożeń życia moralnego i religijnego oraz świadomości współczesnej kultury i mediów (s. 134-189).

Natomiast w ostatnim V rozdziale omówione zostały wnioski i postulaty pastoralne dotyczące przeciwdziałania współczesnym zagrożeniom życia małżeńskiego i rodzinnego. Sformułowane wnioski i postulaty miały ukazać nowe kierunki działań pastoralnych wobec współczesnych zagrożeń. Całość została zawarta na stronach 190-227.

Na końcu znajduje się, 6-stronicowe zakończenie. Wykaz tabel mieści się na stronach 234-233, spis wykresów na stronie 237, a Bibliografia na stronach 238-251, dalej znajdują się aneksy (s. 252).

Trzeba w tym miejscu zauważyć, iż w proporcjach pracy zachodzi równowaga. Świadczyć to może o dobrze przemyślanej strukturze pracy, która zawiera najważniejsze elementy treściowe podejmowanego zagadnienia.

3. Ocena formalna rozprawy

Rozprawa doktorska ks. Prudaczuka jest opracowaniem zgodnym treściowo z tematem. Jest ona interdyscyplinarna, tzn. wiodące zagadnienie teologii pastoralnej jest ukazywane w świetle różnych nauk pomocniczych – empirycznych. Wydaje się, że swoją spójność dysertacja zachowuje między innymi dzięki jasnemu postawieniu problemu opracowania, o czym była już mowa wyżej oraz przyjęciu paradygmatu analizy teologii pastoralnej, która porządkuje całość przeprowadzonego namysłu naukowego w celu jego rozwiązania (s. 9). Jako opracowanie oparte na tym paradygmacie posiada trzy części: normatywną, kairolologiczną i prakseologiczną. Poszczególne rozdziały dysertacji odpowiadają częściom owego paradygmatu. Bardzo ciekawym elementem pracy jest dyskusja wyników przeprowadzonych analiz zawarta w zakończeniu opracowania.

W różnych częściach dysertacji Autor posługuje się w realizacji wspomnianego paradygmatu różnymi metodami. Wśród nich wyróżnić należy następujące metody: indukcyjną, dedukcyjną, sondaż diagnostyczny, kwestionariusz ankiety.

Jako opracowanie pastoralne korzysta ze źródeł zastanych. Zostały one przedstawione w bibliografii, usytuowanej na końcu opracowania. Jego strukturę stanowią: 1. Źródła: 1.1. Dokumenty Soboru Watykańskiego II, 1.2. Dokumenty papieskie, 1.3. Nauczanie papieży, 1.4. Dokumenty Stolicy Apostolskiej, 1.5. Dokumenty Kościoła w Polsce (s. 238-241); 2. Literatura: 2.1. Literatura przedmiotu (s. 241-247); 2.2. Literatura pomocnicza (s. 247-250), Netografia (s. 250-251). Wydaje się, że dokonany podział jest prawidłowy. Zarówno zestaw bibliograficzny jak i dokumentacja w przypisach są poprawne i konsekwentne w ramach przyjętego systemu. Trzeba dostrzec, że układ źródeł Kościoła Powszechnego, które w zestawie bibliograficznym zostały uporządkowane według daty promulgacji, bowiem zwykło się przyjmować układ tych źródeł chronologiczny właśnie w oparciu o datę promulgacji. Zauważonym

mankamentem jest także, to iż nie wyróżniono źródeł wytworzonych w postaci ankiety, która została przeprowadzona, a która stanowi istotne źródło, na którym oparto się w prowadzonych analizach.

W niniejszej dysertacji został poprawnie sformułowany problem pracy: „Czy Kościół trafnie definiuje współczesne zagrożenia i podejmuje odpowiednie kroki, aby się im przeciwstawiać? (s. 9). Język opracowania jest zrozumiały i zasadniczo stylistycznie bardzo poprawny. Opracowanie jest ciekawe i czyta się je przyjemnie, można powiedzieć, że przykuwa uwagę i wciąga czytelnika. Odnosi się wrażenie dobrego obeznania Autora z problematyką, którą opracowuje. Trudne i wielowątkowe treści przedstawia w sposób prosty i zrozumiały. Potrafi przy tym czerpać istotne zagadnienia z zakresu wielu dyscyplin naukowych, dokonując ich syntezy i takiego opracowania, które stanowi jednolitą całość. Wskazuje to na wysoki kunszt naukowy, szeroką wiedzę oraz bardzo wysoki poziom prowadzenia dociekań badawczych. Układ opracowania i jego prezentacja są przejrzyste, logiczne i czytelne.

4. Ocena merytoryczna rozprawy

Ks. Marcina Prudaczuka podjął zagadnienie ważne, ciekawe i nowatorskie.

Ważne dlatego, iż rozpoznanie postrzegania zagrożeń przez odbiorców zabiegów pastoralnych Kościoła ulega wciąż dynamicznym zmianom. Zatem aby troska duszpasterska Kościoła o małżeństwo i rodzinę mogła być realizowana w sposób skuteczny, trzeba wciąż na nowo poznawać aktualne oczekiwania i możliwości osób tworzących małżeństwa i rodziny. A skierowanie dociekań badawczych zagrożenia w życiu małżeńsko-rodzinnym pozwala na stawianie diagnoz stanu aktualnej percepcji prowadzonego nauczania przez Kościół katolicki oraz wskazuje przestrzeń oddziaływań duszpasterskich, dla wzmacniania, odnowy wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej. Postrzeganie tego zagadnienia z perspektywy całościowego dobra człowieka umożliwi lepsze zrozumienie zachodzących procesów psychicznych w relacjach małżeńsko-rodzinnych i odnajdywanie adekwatniejszych sposobów ich wspierania. Zadbanie o właściwy rozwój dynamicznej relacji miłości małżeńskiej (profilaktyka), o jej terapię i rehabilitację pozwala duszpasterstwu rodzin postępować krok w krok za rodziną rozumiejąc zachodzące w niej zmiany i tak współpracować, by jedynie na zasadzie pomocniczości ich wspierać. Dzięki temu podejmowanie właściwych wyborów i stosowanie właściwych zachowań przez małżonków umożliwiają twórcze rozwiązywanie pojawiających się problemów życiowych oraz osiągnięcie coraz wyższego poziomu ich dojrzałości osobowej.

Zadanie jakiego podjął się Doktorant jest także ciekawe, gdyż pozwala twórczo i inspirująco spojrzeć na wypracowane i dostępne już narzędzia duszpasterskie w ramach procesu towarzyszenia współmałżonkom i ich dzieciom. Świadoma aktywizacja duszpasterska małżonków, wspólnie z pogłębioną wizją teologiczną wzajemnego obdarowania nosi znamiona ciekawej propozycji dla osób poszukujących w małżeństwie drogi wzajemnego uświęcania się.

Nowatorskość podejmowanego problemu badawczego wynika z faktu aktualności przeprowadzonych badań na terenie Diecezji Siedleckiej, co umożliwia wypracowanie całego szeregu spójnych działań duszpasterskich na rzecz dobra małżeństw i rodzin.

Zastosowany w opracowaniu paradygmat analizy teologii pastoralnej sprawia, że Autor podąża w swoim wywodzie wytyczoną tym paradygmatem ścieżką. Prowadzony przez Niego wywód jest jasny, logiczny i konsekwentny. Analiza problemu badawczego umożliwiła weryfikację postawionego głównego. Wydaje się jednak, że Autorowi nie udało się wypracować konkretnych wniosków pastoralnych oraz odnalezienia odpowiedzi na pytanie jak dziś wspierać małżonków i rodziny wobec istniejących różnego typu zagrożeń. Pozwala to na

stwierdzenie, że Doktorant dość pobieżnie wywiązał się ze swojego zadania postawionego na początku pracy.

Biorąc pod uwagę całość wyników poszukiwań zawartych w dysertacji należy dostrzec ich wartość i oryginalny przyczynek do dotychczas posiadanej wiedzy na poruszony temat. Drobek Doktoranta w omawianej materii jest znaczący. Warto tu podkreślić trud dokonania badań i zgromadzenie konkretnego materiału badawczego, który został opracowany statystycznie. Równocześnie ukazuje Jego wysokie kompetencje w omawianej problematyce, ogromne doświadczenie praktyczne oraz zaangażowanie w rozwój tego zakresu wiedzy i wskazań dla praktycznych działań pastoralnych Kościoła.

Podsumowując ocenę merytoryczną dysertacji ks. Marcina Prudaczuka należy stwierdzić, że jest to opracowanie źródłowe, rzetelne i dość krytyczne. Jest to opracowanie nowe, ponieważ ukazuje istotny wymiar działalności pastoralnej Kościoła katolickiego w Diecezji Siedleckiej. Z powodu powyższych argumentów należy ocenić wysoko podjętą próbę naukowej analizy omawianej problematyki. Tym samym spełnia ona w zupełności kryteria stawiane stronie merytorycznej opracowań naukowych. Na końcu trzeba dodać, że praca stanowi cenny wkład w aktualny namysł Kościoła co do kierunku dalszej pracy duszpasterskiej.

Do dyskusji natomiast przedstawiam dwa zagadnienia:

1. Jakie elementy składowe powinny zawierać programy przygotowania narzeczonych do zawarcia sakramentu małżeństwa, by stawały się istotną pomocą dla wsparcia nowo powstających rodzin?

2. W oparciu o dokonaną syntezę sytuacji trudnych i nieprawidłowych – jak duszpasterstwo rodzin mogłoby, szczególnie dziś na terenie Diecezji Siedleckiej towarzyszyć związkom, które funkcjonują w tych sytuacjach?

5. Wniosek końcowy

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską ks. mgr-lic. Marcina Prudaczuka pt. *Współczesne zagrożenia rodziny wyzwaniem duszpasterskim. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych diecezji siedleckiej*, należy stwierdzić, że przedstawiona praca, zarówno jeśli chodzi o zakres objętego materiału jak i jego novum, spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim. Jej opracowanie, zarówno pod względem merytorycznym jak i formalnym ukazuje Autora jako człowieka dobrze przygotowanego do pracy naukowej i w sposób pogłębiony znającego problematykę przedmiotu. Stwierdzam zatem, że dysertacja stanowi podstawę do kontynuacji przewodu doktorskiego ks. mgr-lic. Marcina Prudaczuka, i o co wnoszę.

Opole 24 sierpnia 2022 r.

x. Paweł Landwójtowicz
ks. Paweł Landwójtowicz